

Ефективност на публичните разходи в Централна и Източна Европа

Доц. д-р Камелия Асенова

For the past 25 years have made deep transformation in the Central and Eastern Europe, resulting to the reintegration of countries of the region to global economy.

The economic policy in Central and Eastern Europe aims the reaching of the average value of GDP per capita in EU. It requires to be found all instruments to influence on the aggregate supply. This purpose could be realized with monetary and fiscal instruments. The current research investigates mainly the impact of fiscal framework and variables on the economic growth in the region. The idea to be found appropriate instruments for the region for stimulating the economic growth in new member states of European Union.

Keywords: *fiscal framework, public finance, economic growth, Central and Eastern Europe*

За последните 25 години беше извършена дълбока трансформация в Централна и Източна Европа в резултат на реинтеграцията на страните от региона в световната икономика. Усилията за изграждане на пазарна икономика бяха трудни и продължиха дълъг период от време. Резултатите за региона са:

- макроикономическа и финансова стабилност. За първите години на трансформация бюджетният дефицит и държавният дълг намаляха, обемът на лошите кредити е по-нисък в сравнение с предходни години;
- структурните реформи в бизнеса бяха направени с различен успех в страните от региона;
- инвестиционният климат се подобри;
- достъпът до кредит ставаше по-лесен от година на година;
- публичните разходи (ПР) са важна част от съвкупното търсене във всички страни в региона, главно в инфраструктурни проекти, насърчаващи икономическия растеж.

В резултат от тези промени, Брутният Вътрешен продукт (БВП) на глава от населението се увеличава във всички страни в региона в различна степен, но не е достигнал средният за ЕС (например в Полша тази стойност е 1/3 от тази в Германия). Икономическият растеж през 1999 г. (измерен чрез БВП) възлиза на 4%, за 2000 година - 7% средно за региона.

Направените реформи увеличават ролята на пазара и намаляват влиянието на държавата върху икономическите дейности. За периода 2002-2007 икономическият растеж в региона се основава на търсенето на вътрешния пазар, по-специално на потребителските разходи (виждате монографията: "Interest rate and Economic growth" (2013 г.) от същия автор). Част от съвкупното търсене се увеличава в резултат на ръста на кредитирането. От другата страна, отрицателните резултати от този ръст се свързват с дефицит на текущата сметка и поскъпване на местната валута (за страните с плаващи валутни курсове).

След финансовата криза през 2008 г., условията в икономиките в региона дълбоко се промениха. За този период те се характеризират с:

- **в паричната сфера** - ниско ниво на резервите в банковите системи на страните, голям ръст на кредитирането и нарастване на лошите кредити, неефективен банков надзор. Ситуация като тази, води до дефицит по текущата сметка;
- **във фискалната сфера** - приходите от косвените данъци като ДДС се увеличиха като същевременно постъпленията от корпоративния подоходен данък (данък върху печалбата), които зависят от икономическата активност, са по-ниски в сравнение с предкризисния период. Публичните разходи се свиха. Бюджетният дефицит се задържа на ниско ниво за региона - от 6% от БВП през 2009 г. до 3% през 2013 г. Държавният дълг в региона в периода 2000-2007 г. намалява от 55% от БВП през 2000 г. на 50% през 2007 г.

След кризата в Централна и Източна Европа стоят открити следните проблеми за решаване:

- фискална консолидация между приходите и разходите и прилагане на PPBS метода при съставянето на бюджетите;
- независим надзор на банковия сектор;
- реформа в пенсионната система поради застаряването на населението;
- намаляване на несъответствията между търсенето и предлагането на пазара на труда.

В същото време икономическата политика в Централна и Източна Европа има за цел да достигне средната стойност на БВП на глава от населението в ЕС. Тя изисква да се намерят всички инструменти за въздействие върху съвкупното предлагане. Тази цел може да се реализира с парични и фискални инструменти. В това изследване се разглежда влиянието на фискалните променливи върху съвкупното предлагане. Идеята е да се намерят подходящи инструменти за региона за стимулиране на икономическия растеж в новите страни-членки на Европейския съюз.

1. Ограничения на изследването

- поради различния начин на калкулиране на данните от националните статистики - с или без натрупване, месечни, тримесечни или годишни, хронологично представени - различните променливи са преизчислени, за да бъдат математически съвместими;
- при тестването на величините за региона като цяло, променливите са преизчислени в евро за всички страни;
- данните за БВП са в текущи цени като фискалните променливи, за да бъдат съвместими;
- данните на публичните разходи са само за централни правителства, поради различния начин за финансиране на местните власти в страните от региона.

2. Модел

Разработен е модел за специфични условия в Централна и Източна Европа, въз основа на представен такъв от Nerlich и Reuter²⁷. Този модел развива емпиричните изследвания на Debrun (2008), Hallerberg (2009 г.) и de Haan (2012 г.).

Поради специфичните икономически условия в страните от Централна и Източна Европа се добавя изчисляването на еластичността на публичните разходи по БВП и в противоположната страна. Тя е изчислена за всяка страна поотделно и средно общо за всички страни. Тази еластичност определя автоматичните промени в основната променлива, които се дължат на независимата величина.

От едната страна, публичните разходи зависят от разполагаемия БВП в икономиката. От друга страна, публичните разходи увеличават съвкупното търсене и предлагане и насърчават икономическия растеж. Още повече, публичните инвестиции имат мултиплициращ ефект и добавят повече от единица към БВП. Въздействието на публичните разходи и БВП е двустранно. Еластичността се изчислява със следните формули:

$$e_1 = \frac{\% \Delta PE}{\% \Delta GDP} \quad (1)$$

$$e_2 = \frac{\% \Delta GDP}{\% \Delta PE} \quad (2)$$

Променливите са следните:

²⁷ Carolin Nerlich and Wolf Heinrich Reuter, The Design of National Fiscal Frameworks and their budgetary impact, European Central bank, Working paper N 1588, September 2013

- Публични разходи - общо. Публичните разходи, които се използват са за текущия период, както и за три предходни периода. Причината да се включат променливите за минали периоди са:

- ✓ отделните части на публичните разходи по различен начин влияят върху съвкупното търсене и след това върху съвкупното предлагане (БВП). Първа част - публичните разходи за потребление имат незабавно въздействие върху съвкупното търсене. Втората част, публичните инвестиции имат такова не само в текущия период, но поради мултиплициращия ефект, те влияят също в продължение на няколко бъдещи периоди.

- ✓ страните в региона са нетни получатели на средства от ЕС. Използването на тези фондове става на проектна база. Осъществяването на проектите изисква определен период и затова максималното влияние на тези разходи върху съвкупното търсене се проявява с времеви лаг.

- БВП – общо, в текущи цени, за да бъде математически съвместим с фискалните променливи. Данните за БВП са по компоненти на крайното потребление, защото публичните разходи са част от съвкупното търсене.

Величините не са изравнени сезонно. Предполага се, че това ще даде въздействието на тези променливи и техните промени през различните етапи на бизнес цикъла. Заедно с фискалните величини, се използват някои макроикономически такива, за да се изследва въздействието на фискалните променливи върху икономическата ситуация в региона.

Изследването включва 6 страни от региона - Полша, Чехия, Унгария, Словакия, Румъния и България. То обхваща периода 2005-2013. Причината за избор на начало на периода е, че първите страни от региона се присъединяват към ЕС през май 2005.

3. Резултати

Средната еластичността на публичните разходи към БВП за страните от региона е 0.987, по-висока от средната в ЕС. Структурните причините за това са следните:

- инфраструктурата в тези страни беше по-добре развита преди прехода. Част от публичните разходи отиват за развитие на инфраструктурата и това изисква повече ресурси да бъдат използвани;

- пенсионните системи са в реформи във всички страни в региона. Това изисква използването на публични ресурси;

- има недостиг в задоволяване на нуждите преди прехода. Това изисква да се използват повече публични средства по социалните програми;

- да бъдат подобрени условията за бизнес в региона и да се стимулира икономическият растеж е необходимо да се направят някои публични инвестиции.

Както беше посочено по-горе, еластичността на публичните разходи към БВП в региона е по-висока от средната за ЕС. Тя показва следните **положителни тенденции**:

- увеличението на публичните разходи по време на криза е по-малко в сравнение с това на БВП;

- след кризата публичните разходи се използват активно за добавяне към съвкупното търсене и за стимулиране на икономическия растеж в региона.

Отрицателните резултати от калкулираната еластичност са: промяната в публичните разходи е по-голяма в сравнение с тази в БВП и това води до изразходване на средства преди създаването на доходите. Това ще увеличи бюджетния дефицит и държавния дълг в бъдеще.

В годините на кризата, публичните разходи се увеличиха с еластичност повече от единица в Полша и с отрицателна в Унгария, Чехия, Словакия и най-вече в България (2009 - $\epsilon = -5.662$). Положителният ефект на намаляване на публичните разходи

ди в последните четири страни води до нисък бюджетния дефицит и запазване на дълга на същото ниво, което гарантира устойчиви публични финанси. От другата страна, отрицателната еластичност на публичните разходи по БВП не стимулира съвкупното търсене през тази негова съставна част, което е необходимо по време на криза, когато останалите намаляват.

Противоположната еластичност, на БВП по публичните разходи средно за региона е 1.212. Тази еластичност потвърждава мултиплициращия ефект на публичните разходи и показва, че % изменение на публичните разходи добавя повече от един % промяна в БВП, но този ефект не е достатъчно силен. **Положителният ефект** от калкулираната < 1 еластичност е: изхождайки от основната цел на икономическата политика в региона - да се реализира висок икономически растеж - публичните разходи увеличават съвкупното търсене и следователно съвкупното предлагане. Негативният резултат от това: ресурсите в националните бюджети, а така също и в бюджета на ЕС са ограничени и това означава, че не може да се стимулира икономическият растеж само с публични разходи. Поради това, страните в региона трябва да ползват не само фискални, но парични инструменти за реализиране на икономически растеж.

При калкулираната еластичност на БВП по ПР за региона се отбелязват няколко различни периода:

- първият - преди кризата – през този период единица публичните разходи добавя повече към БВП;
- вторият - по време на криза - промяната на публичните разходи води до приблизително същата промяна на БВП;
- третият - след кризата - икономиките в региона бавно и трудно се възстановяват и публичните разходи не се използват максимално ефективно за реализиране на икономически растеж.

Динамиката на публичните разходи в кратък срок показва колебанията на бизнес цикъла, по същия начин както и в Евроразоната.

Всички икономики в региона се характеризират с **обща тенденция**:

- ефектът на приходите е по-слаб поради ниските ставки на корпоративния и личния подоходен данък в региона ;
- влиянието на публичните разходи е най - значимо за региона;
- някои значими ефекти могат да бъдат намерени при увеличение на държавния дълг. Състоянието на бюджета и нивото на дълг определят фискалната политика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За последните 25 години се извърши дълбока трансформация в Централна и Източна Европа в резултат на реинтеграцията на страните от региона в световната икономика.

Икономическата политика в Централна и Източна Европа има за основна цел да достигне средната стойност на БВП на глава от населението в ЕС. Тя изисква да се намерят всички инструменти за влияние върху съвкупното предлагане. Тази цел може да се реализира с парични и фискални инструменти. Изследването разглежда влиянието на фискалните променливи върху съвкупното предлагане. Идеята е да се намерят подходящи инструменти за региона за стимулиране на икономическия растеж в новите страни-членки на Европейския съюз.

Всички икономики в региона се характеризират с обща тенденция. Ефектът на приходите е по-слаб поради ниските ставки на корпоративния подоходен данък в региона. Въздействието на публичните разходи е най - значимо; За някои страни от Централна и Източна Европа с високо ниво на държавния дълг, може да се отчете

неговото влияние върху икономическия растеж. Фискалните инструменти, които имат силно влияние, изискват да се използват по-активно в икономиките в региона.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. National statistic offices – Bulgaria, Czech republic, Hungary, Poland, Slovakia for period 2005 – 2013, www.nsi.bg, www.czso.cz, www.ksh.hu, www.stat.gov.pl, www.statistics.sk
- [2]. Central banks – Bulgaria, Czech republic, Romania, Slovakia for period 2005 - 2013, www.bnb.bg, www.cnb.cz, www.bnro.ro, www.nbs.sk
- [3]. Ministry of Finance – Romania for period 2005-2013, www.mbuget.gov.ro
- [4]. Alfonso, A. and S. Hauptmeier (2009), Fiscal behavior of the European Union – rules, fiscal decentralization and government indebtedness, European Central bank, Working Paper Series, 1054
- [5]. Alfonso, A. and Alessandro Turrini (2008), Government Expenditure and Economic Growth in the EU: Long – run, Tendencies and Short – term adjustment, European Economy, Economic Paper 300, February 2008 (also www.ssrn.com)
- [6]. Assenova, Kamelia (2013), Interest rate and Economic Growth, Lap Lambert Academic publishing, Saarbrucken, Germany
- [7]. Blanchard, O. and R. Perotti (2001), An Empirical Characterization of Dynamic Effects of Changes in Government spending and Taxes on Output, mimeo
- [8]. Carvalho, Carlos, Stefano Eusepi and Christian Grisse (2012), Policy Initiatives in Global Recession, Federal Reserve Bank of New York, Current Issues in Economics and Finance, Vol. 18, Number 2
- [9]. Debrun, X. and M. Kumar (2007), Fiscal Rules, Fiscal Councils and All That: Commitment Devices, Signaling Tools or Smokescreens?, Banca d'Italia, Fiscal Policy: current Issues and Challenges
- [10]. Debrun, X., Gerard, M. and Harris, J. (2012), Fiscal Policy in crisis Mode: Has the Time for Fiscal Councils come at last, Paper presented at OECD 4th annual meeting of OECD Parliamentary Budget Officials and independent fiscal institutions, Paris
- [11]. Fatas, A. J., von Hagen, A., A. Hughes Hallet, A. Siebert and R.R. Strauch (2003), Stability and Growth in Europe: Towards a Better Pact, Center for Economic Policy Research(CERP), London
- [12]. Halleberg, M., R. Strauch and J.von Hagen (2001), The use and Effectiveness of Budgetary Rules and Norms in EU Member states, report prepared for the Dutch Ministry of Finance by the Institute of European Integration Studies
- [13]. Holm – Hadulla, F., Hauptmeier, S. and Rother, P. (2012), The impact of expenditure rules on budgetary discipline over the cycle, Applied Economics, N44, pp.3287-3296
- [14]. Hughes Hallet, A., J. Lewis and J.von Hagen (2004), Fiscal Policy in Europe, 1991 -2003: An Evidence – based Analysis, Center for Economic Policy Research(CERP), London
- [15]. Carolin Nerlich and Wolf Heinrich Reuter (2013), The Design of National Fiscal Frameworks and their budgetary impact, European Central bank, Working paper N 1588
- [16]. Kolluri, B.R., M.J. Panik and M.S.Wahab (2000), Government expenditure and Economic Growth: Evidence from G7 Countries, Applied Economics, N32, pp.1059-68
- [17]. Kopits, G. and Symanski, S. (1998), Fiscal policy Rules, IMF, Occasional Paper, 162
- [18]. Tanzi, V. and L. Schuknecht (2000), Public Spending in the 20th Century: A Global Perspective, Cambridge University Press, Cambridge
- [19]. 25 Years of Transition Post–communist Europe (2014), IMF, Regional Economic Issues, Special Report, Washington, www.imf.org
- [20]. Turrini, A. (2008), Fiscal Policy and the Cycle in the Euro Area: The Role of Government revenue and expenditure, European Economy – Economic Paper, 323

[21]. Wahab, M.(2004), Economic Growth and Government Expenditure: Evidence from New Test Specification, Applied Economics, Vol. N 36, pp. 2125-35

[22]. Wierds, P. (2011), How do expenditure rules affect fiscal behavior, DBB Working paper, 17884

За контакти:

доц. д-р Камелия Асенова, Катедра „Икономика” Русенски университет,
kamelia_a@yahoo.com, kassenova@uni-ruse.bg